

omständighet för bedömandet av de heta elementens sinnestämning är, att enskilda demonstrationer plockade på sig stenar långt innan taget var framme. Även när man närmade sig Lunde, har stenplockning förekommit, och när taget marscherade utför backen vid den s. k. Hedkvists gård, iakttagos många demonstrationer med stenar i händerna. Även vad som sedermera skedd i själva sammanstötningens ögonblicket tyder otvivelaktigt på, att man icke kan fritagat ett mindre tal bland deltagarna från misstanken att ha velat framkalla bråk och kravaller. Huru långt denna grupp av demonstranter var beredd att gå och huru genomtänkta deras planer voro, därom kan kommissionen icke uttala någon mening. Sakert är, att många av de hetaste överhuvud icke ha tänkt alls över, vad de gjorde och över de risker, för vilka de utsatte sig och andra. Mera beräknande kuppmakare i kretsen ha väl utgått ifrån, att det stora demonstrationståget, omfattande en samling av hela Adalens arbetarebefolkning, skulle utgöra en trygghet mot kraftåtgärder från militärens och polisens sida.

*Landsfogde Pahlman
för uppbära starkt
klander.*

Däremot har kommissionen i andra avseenden riktat en skarp kritik mot de vidtagna dispositionerna. Till en början anfördes, att det förelåg ett grundfel därutinnan, att landsfogden i alltför hög grad lätade på militären vid ordningens upprätthållande. Militärens utbildning och beväpning hänvisar på dess användning mot en motståndare, som själv uppträder med vapen i handen, och en väl utbildad polisstyrka är både smidigare och effektivare, när det gäller att möta en upphetsad folkmassa. Det var därför ett avgörande fel, att landsfogden i förlitande på militärens närvaro skickade bort den polisstyrka, som rekvererats från Stockholm. Denna polisstyrka hade i första hand bort möta demonstrationståget, och militären skulle ha hållits i reserv.

Då diket valdes såsom gräns eller demarkationslinje, hade detta bort utmärkas genom stängsel eller i varje fall genom anslag, så att demonstranterna haft reda på, vad de skulle rätta sig efter. Möjligheten att uppföra ett provisoriskt stängsel borde icke ha varit utesluten. Denna anmärkning sammanhänger emellertid med en annan, nämligen att demonstrationståget redan på ett tidigt stadium föreframkomsten till Lunde och i varje fall senast vid korsvägen bort erhålla underrättelse om de dispositioner, som vidtagits och den fara, för vilken demonstranterna utsatte sig, om de försökte sätta sig över myndigheternas bestämmelser. Sådant meddelande hade bort ske genom polis och stora, tydliga anslag.

Kommissionen säger härnäst: "Ett effektivt klagorande för demonstranterna, vilka risker de utsatte sig för skulle antagligen ha förhindrat katastrofen." Enligt kommissionens mening föreligger här ett avgörande missgrepp av både landsfogden och den militära befälhavaren. Man kan icke säga, att åtgärderna i de nu nämnda avseendena förtredessvis ankom på ender av dem utan de måste ha ålagats dem båda.

De av kommissionen såsom lämpliga angivna åtgärder hade emellertid icke kommit till stånd. I stället hade man valt att utplacera ryttarpatuller på de båda vägarna. Angående dessa patrullers uppgift hade uppkommit ett ödes-

digert missförstånd mellan landsfogden och kapten Mesterton, ett missförstånd, som aldrig blev uppklärt. Landsfogden anser, att han givit order om, att dessa patruller skulle ha en dubbel uppgift, nämligen dels att hindra demonstrationståget att komma fram längre ned på vägarna, och dels att ge demonstrationståget anvisning på att i stället gå ut på fältet för att där utföra sin demonstration. Självt hade landsfogden tänkt sig att inta plats på den västra vägen vid patrullens sida för att ge anvisning om, vart taget skulle marschera. Militärens uppgift var endast att hindra taget att komma fram längre än till de platser, där patrullerna utställdes. Patrullerna fingo därför aldrig annan order än att hindra demonstrationståget att komma fram, och demonstranterna fingo på detta vis icke ens de tillsägelser och varningar, som landsfogden tänkt sig. Kommissionen påtalar med skarpa denna brist på reda ifråga om ordena. Kritiken riktar sig här för i första hand mot landsfogden, men kommissionen anser, att även den militära befälhavaren haft skyldighet att beakta, att dispositionerna på denna punkt blevo utförda på bästa sätt.

Ytterligare ett par fel från landsfogdens sida påtalar av kommissionen. På grund av den hotande situationen hade landsfogden försökt erhålla medgivande från Arbetsgivarföreningen, att strejkbrytarna tills vidare icke skulle användas i arbete. Då detta vägrades, beslöt landsfogden att med stöd av bestämmelserna i landsfogdeinstruktionen om åtgärder för ordningens upprätthållande förbjuda strejkbrytarna att tills vidare användas i arbete. Omkring klockan 2 erhöill landsfogden meddelande om beslutet och fick i uppdrag att framföra detta till demonstrationståget. För ändamålet vände sig landsfogden till en kriminalkonstapel vid namn Sundin. Härvid uppstod ett mycket ödesdigert missgä, i det att landsfogden menade, att Sundin skulle gå demonstrationståget till mötes och lämna meddelandet, medan Sundin fick den uppfattningen, att han, sedan demonstranterna fått breda ut sig på fältet, skulle söka rätt på någon av deras ledare och sammanföra denne med landsfogden för att den senare skulle få tillfälle lämna meddelandet.

*Ett ödesdigert telefon-
samtal med Herönsand.*

Strax före demonstrationstågets ankomst kom ett telefonmeddelande från landsfogden till landsfogden. Denne var då ute på en inspektionssrond. Ett bud sändes efter honom, och han sprang då ned till telefonen i stället för att meddela landsfogden, att taget var så nära, att han icke kunde avlägsna sig. Meningen hade redan hörts. Till denna landsfogdens åtgärd torde ännu ett missförstånd ha bidragit. När landsfogden fick definitivt besked om att demonstrationståget skulle komma, hade taget redan marscherat, men landsfogden fick den uppfattningen, att taget endast höll på att ställa upp. På den grund hade han beräknat, att taget skulle framkomma till Lunde senare än vad det verkligen gjorde. Medan landsfogden telefonerade med landsfogden, hörde han taget komma och avbröt telefonsamtalet och

skyndade ut. Han såg sammanstötningen och började springa över fältet, ropande och viftande med händerna. Han insåg dock snart, att det hela var förgäves och återvände även han ned till förläggningen.

Beträffande dispositionerna anmärker kommissionen slutligen, att landsfogden själv bort vara närvarande på platsen.

*Mesterton får gott be-
tyg av kommissionen.*

Kommissionen ingår därefter på en undersökning av förutsättningarna för kapten Mestertons eldkommando. Härvid uttalar kommissionen till en början såsom sitt personliga intryck av Mesterton, att han är en allvarlig och ansvarskännande man med stark pliktans, vilken naturligen i hög grad blivit prägad av hans yrke och utbildning. På kommissionens begäran har regementsläkaren yttrat sig i anledning av det påstådda förhållandet att Mesterton skulle vara nervöst belastad. Något sådant är enligt utredningen icke fallet.

För bedömande av Mestertons handlingssätt har man att fästa sig vid tre faktorer, nämligen den psykologiska bakgrunden därför, de vidtagna dispositionerna och demonstranternas förhållande. Ifråga om den psykologiska bakgrunden framhåller kommissionen först några omständigheter av allmän natur, nämligen dels att Mesterton ifråga om sina iakttagelser påverkats av sin övertygelse om tillvaron av en kommunistisk militärorganisation i Adalen, dels att Mesterton före avresan från Sollefteå av regementschefen erinrats om att han borde undvika ett upprepande av händelserna i Sekarö 1917, då en militärstyrka, som utkommenderats för ordningens upprätthållande, låtit avvärpa sig av folkmassan, dels att Mesterton fått den felaktiga uppfattningen, att demonstrationståget i och för sig var lagstridigt och dels att onsdagens händelser inverkat på Mestertons bedömande av situationen. Till dessa allmänna synpunkter anknyttas andra av mera speciell art, vilka hänföra sig till Mestertons föreställning om det aktuella läget och vilka särskilt framhållits av de åberopade militära sakkunnigt. Hit hör hans iakttagelser rörande sammanstötningen med ryttarpatullen, hans sammanträffande med Sundin, varvid han torde ha bibragt den uppfattningen, att Sundin verkligen hade varit i kontakt med demonstrationståget, hans uppfattning av skottlossningen, som givit honom det intrycket, att skotten skötes från båda sidor samt slutligen Beckmans yttrande om att annat icke fanns att göra.

*Dödskotten i den ut-
förliga berättelsen.*

Beträffande frågan om skottlossning från demonstranternas sida lämnar kommissionen en fullständig redogörelse för den bevisning, som förekommitt i detta avseende. I detta sammanhang märkes särskilt, att den bråda i förläggningssängslet, som på sin tid förklarades förte kulhål efter skott från demonstranternas sida, blivit undersökt av de särskilda experterna med negativt resultat. Sergeanten Rask blev sårad i nacken vid tillfället. Såret har varit föremål för särskild undersökning, som ej givit stöd för ett såret härrör av skott.

Kommissionen har i detta avseende uttalat, att den icke funnit skäl föreligga för antagandet, att skottlossning förekommitt såsom ett an-

greppsmedel gent emot militären eller förläggningen och därmed skulle ha givit uppgift till den hastiga utvecklingen av händelserna, som ägde rum från mötet mellan patrullen och demonstranterna. Om skottlossning ärt rum, kan den icke ha förekommitt i avsevärd utsträckning och kan icke ha varit uttryck för en organiserad aktion, utan den har då sin förklaring däri, att en eller annan vildhjärna i ögonblickets upphetsning avfyrat skott. Då vid sådant förhållande frågan om någon demonstrant avlossat skott är av relativt underordnad betydelse, och bevisningens bedömande erubder så stora svårigheter, att den kan lämna utrymme för mycket olika uppfattning, har kommissionen ansett sig böra avstå från att göra något bestämt uttalande om, huruvida skott lossats från enskild demonstrants sida.

Hur skottlossningen från patrullens sida börjat är också föremål för mycket olika uppgifter. Löjtnant Beckman och sergeant Rask ha i denna del berättat: Beckman, som var patrull, som skulle hejda demonstrationståget på landsvägen, uppehöll sig på fältet. När han såg sammanstötningen och patrullens reträtt, galopperade han ned förbi ingenjörsvillan och upp på landsvägen samt torde ha stannat ungefär vid handelsboden. Under tiden passerades han av männen i patrullen med undantag av Rask. Denne kom efteråt på landsvägen ledande hästen. Enligt Beckmans uppgift skulle han nu ha sett en av förföljarna sammankrupa intill bergväggen öster om vägen rikta ett handskjutvapen emot Rask. Samtidigt skulle han sett, att Rask ryckte till och att denne var sårad. Han hade då fått den uppfattningen, att mannen skjutit på Rask. För att förhindra ett andra skott hade han avlossat sin pistol mot mannens ben. Uppgifterna äro dock icke bestyrkta i vad angår mannen, som skulle sikta på Rask, eller beträffande den uppgivna skottriktningen.

Kapten Mesterton, som befann sig på vänstra flygeln, såg sammanstötningen med patrullen. Han fick den uppfattningen, att ett angrepp höll på att riktas mot hans svaga högra flygel. Han sprang då i riktning mot ingenjörsvillan. På vägen mötte han kriminalkonstapeln Sundin, som skulle ha yttrat: "Det går ej att komma till tals med dem, de äro alldeles vilda." Längre fram fick han höra skottlossningen. När han kom fram till ingenjörsvillan, iakttog han demonstranter, dels på vägen nedanför Westmans gård och dels uppe på kullen utanför västra gaveln till samma gård. Stenkastning mot infanteri och tållningen iaktto han även. Landsfogden var såsom förut nämnts icke på platsen, och någon uppläsning av uppropet från civilmyndighetens sida ansåg Mesterton därför ej medhinnas. Kapten Mesterton ropade då tre gånger: "Halt, i lagens namn stanna, annars skjutes här skarpt." Sedan Mesterton ropat sin uppmaning att stanna ansåg han sig fortfarande iakttaga en rörelse framåt. För att skrämra avlossade han då fyra skott med sin pistol, vilka skott han riktade mot ett uppträdande på vägen. Han såg ingen trädgårdslädd på Westmans gård. Även sergeanten Lindgren torde ha avlossat ett skott med sin revolver. Då kapten Mesterton ansåg sig möta en öppet beväpnad demonstrant, som kommit anryckande framåt, kom han derade han eld.

Med hänsyn till de ord, som förut givits, nämligen att ett eldkommando endast skulle avlossas lösa skott och att

skarpa skott fingo lossas först på nytt kommando, innebar detta kommando en viss tvektighet. Mesterton har själv förklarat, att han ansåg situationen så hotande, att den tänkta varningen med lösa skott redan var försutten och andamålslös. Han avsåg därför med sitt kommando, att skarpa skott skulle avlossas i omedelbart sammanhang med de lösa och utan nytt kommando. Däremot avsåg han, att den förut givna ordern om skottens riktande framför demonstranterna alljämt skulle iakttagas.

Sammanlagt avfyrade militären fjorton eller femton skarpa skott från gevär samt tio vid plundring av kulspruta. Resultatet av dessa döds-skott voro fem döda och fem sårade. Kommissionen har lämnat en fullständig redogörelse för snart sagt varje skotts antagliga riktning och beräknade kulbanor. Det skulle leda för långt att här lämna en redogörelse för den fackmässiga utredningen i berörda avseende. Huvudintresset samlar sig kring kommissionens försök att fördela skulden till dödsskotten.

*Nödvärnsrätt, ej order
ursäktar patrullens för-
sta skarpa skott.*

Frågan huruvida Beckman kunnat åberopa nödvärn för sitt första skott lämnar kommissionen öppen för eventuell prövning av åklagare och domstol. Beträffande skottlossningen från Beckman och Rask uttalar kommissionen, att den nödvärnsrätt, som eventuellt tillkom dem, icke kunnat sträcka sig längre än som var nödvändigt till deras personliga skydd. Att ryttarpatullen skulle ha haft rätt att avlossa skott så som en del av det militära detachementets uppgift i det hela eller med hänsyn till den nödvärnsituation, som kunnat uppstå för truppen i övrigt och för dem, som truppen hade att skydda, kan icke antagas. Genom en skottlossning, som icke var absolut oundgänglig till personligt nödvärn, överskreds den order, som gällde för patrullernas uppgift i allmänhet och som innebar att om patrullerna rödgades draga sig tillbaka, de skulle återvända till förläggningen och därefter göra tjänst till fots. Dessutom har en sådan skottlossning i hög grad misslett den högste befälhavaren ifråga om situationens allvar.

**Mera polis och mindre
militär som ordnings-
makt, ett önskemål.**

Kommissionens slutord: "Det finnes sålunda anledning att icke lägga en alltför tung ansvärsbörda på den militära befälhavaren. Men även om detta beaktas måste varje tänkande människa reagera mot att det som hände överhuvud skulle behöva inträffa. En kravall, som i nägon av rikets större städer såkerligen kunnat avvärras med en relativt ringa polisstyrka utan andra skador än några korsar, föranledde i detta fall de ohägliga resultatet av fem dödade och fem sårade. Enligt kommissionens mening visar detta med styrka på vad som redan förut framhållits, nämligen vilket olämpligt medhållande militären är i sådana fall, där det icke är fråga om att möta en öppet beväpnad motståndare."

Kommissionen vill därför avstå sin framställning med en bådian till statsmakterna att för framtiden söka förekomma ett upprepande av vad